

Asia: VN/8051/2019

Valtioneuvoston periaatepäätös suomalaisesta demokratiapolitiikasta 2020-luvulla (luonnos)

Lausunnonantajan lausunto

Lausuntonne ja yleiset kommentitne demokratiapolitiikan tilasta, suunnasta ja seurannasta

NYTKIS kiittää mahdollisuudesta lausua valtioneuvoston periaatepäätöksestä suomalaisesta demokratiapolitiikasta 2020-luvulla. Naisjärjestöt Yhteistyössä NYTKIS ry kokoaa kattojärjestönä kaikkien eduskuntapuolueiden naisjärjestöt sekä Naisjärjestöjen keskusliiton, Naisasialiitto Unionin ja Sukupuolentutkimuksen seuran ja on edistänyt laajaa puolue- ja järjestörajat ylittävää yhteistyötä pitkäjänteisesti kotimaassa ja kansainvälisesti.

Suomalaisessa yhteiskunnassa demokratia ja naisten poliittisen osallistumisen mahdollistaminen ovat olleet keskeisiä yhteiskuntaa ohjaavia periaatteita. Olemme historiallisesti olleet edelläkävijöitä yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden sekä ehdokkaaksi asettumisen mahdollistamisessa maailmassa. Se on myös kansainvälisesti arvostettua ja tunnustettua – suomalaista puoluerajat ylittävää yhteistyötä ja demokratiaa kohtaan on suurta kansainvälistä kiinnostusta. Suomessa ei silti ole vielä päästy siihen tilanteeseen, että eduskuntaan olisi valittu päättäjiä, joista puolet ovat naisia tai valiokuntien puheenjohtajuudet jakautuisivat ei-segregoituneesti. Työtä sukupuolten tasa-arvon ja demokratian vahvistamisen eteen on vielä edessä.

NYTKIS yhtyy huoleen keskustelukulttuurin kärjistyisestä. Tällä hetkellä demokratiaa kaventaa kasvanut vihapuhe, jonka sukupuolistuneet vaikutukset koskettavat erityisesti naisia ja vähemmistöjä. Vuonna 2020 Kuntaliiton teettämän kyselyn mukaan naisista 57% ja miehistä 41% arvioi häirinnän ja uhkailun vaikuttavan heidän halukkuuteensa asettua ehdolle. NYTKIS vetoaa suomalaisiin poliittisiin puolueisiin ja heidän vastuun kantamiseen siinä, että ehdokkailla on riittävä tuki, tieto ja puuttumiskeinot, mikäli kohtaavat politiikkaa tehdessään vihapuhetta ja häirintää.

Vapaa ja aktiivinen kansalaisyhteiskunta on toimivan demokratian perusta, mutta se tarvitsee toimiakseen riittävät resurssit. Kannamme huolta järjestöjen rahoituksesta sekä toimintaedellytyksistä osana demokratiaa ja lainsäädännöllistä valmistelua.

NYTKIS pitää hyvänä, että demokratian tilaa ja suuntaviivoja tehdään pitkällä tähtäimellä ylivaalikautisesti ja pidämme tärkeänä, että järjestöt pääsevät aktiivisesti vaikuttamaan linjauksiin. Periaatepäätöksessä demokratian suuntaviivoissa nostetaan mielestämme kohtuullisesti esiin sukupuolten tasa-arvoa ja naisten asemaa demokratiassa. Esitämme kuitenkin huolestamme siitä, että sukupuolinäkökulma ja tasa-arvon tavoitteet sekä risteävien erojen huomioiminen eivät näy varsinaisissa toimenpiteissä.

NYTKIS pitää tärkeänä, että periaatepäätöksen toimenpiteistä arvioidaan niiden sukupuolivaikutukset huomioiden risteävät erot.

Linjaus 1: Vaalijärjestelmä on toimiva, turvallinen ja luotettava. Jokaisella on yhdenvertaiset mahdollisuudet ja riittävät valmiudet käyttää osallistumisoikeuksiaan
Toimenpide-ehdotusten teemat edustuksellisen demokratian toimivuuden parantamiseksi

- ***Vaalijärjestelmän uudistaminen***
- ***Vaalien turvallisuuden vahvistaminen***
- ***Äänestysmahdollisuuksien joustavoittaminen ja sähköisen äänioikeusrekisterin laajamittainen käyttöönotto***
- ***Äänestysaktiivisuuden ja monipuolisen ehdokasasettelun edistäminen***

NYTKIS pitää huolestuttavana sitä, että naisten ja nuorten halukkuus lähteä ehdolle kuntavaaleissa 2021 on kääntynyt laskuun, myös maahanmuuttajataustaisten henkilöiden ehdokkaana oleminen on vähäisempää samaan aikaan kun ulkomaalaisten osuus Suomen väestöstä ja erityisesti nuorista ikäluokista on kasvanut merkittävästi. Nuorten kiinnostus politiikasta on Nuorisobarometrin mukaan korkeimmillaan 20 vuoteen, mutta siitä huolimatta nuorten äänestysaktiivisuus on jäänyt alhaiseksi.

NYTKIS pitää tärkeänä, että demokratiaa ja poliittisen osallistumisen kynnys pidetään mahdollisimman matalana ja toimintaympäristöä kehitetään turvallisemmaksi, jotta jokaisella on mahdollisuus osallistua politiikkaan sekä yhteiskunnalliseen keskusteluun ilman pelkoa vihapuheesta ja häirinnästä.

Periaatepäätösluonnoksessa nousee esiin, että tutkijat ovat tuoneet esiin äänestysaktiivisuuden lisäämisessä perustuslakivaliokunnankin aiemmassa mietinnössäänkin mainitun mahdollisuuden äänestää henkilön sijaan suoraan puoluetta.

Euroopan maissa on käytössä erilaisia kiintiöjärjestelyitä joko vapaaehtoisena tai lainsäädännön velvoittamana, jonka tavoitteena on taata sukupuolten tasainen edustus. Vuonna 2018 Politiikasta.fi -sivustolla julkaistun politiikan tutkijan Annu Perälän kirjoittamassa artikkelissa kuvataan hyvin kiintiöiden keskeisimmän kysymyksen olevan se, kuinka ehdokkuuden lisäksi tasaisesti eri sukupuolen edustajia on mahdollista tulla valituksi.

NYTKIS katsoo, että mikäli puolueen äänestäminen mahdollistettaisiin suomalaisessa vaalijärjestelmässä, olisi tärkeää huomioida puolueiden velvollisuus asettaa ehdokkaat listallaan siten, että kaikilla sukupuolilla on mahdollisuus tulla valituksi esimerkiksi säättämällä kiintiöistä ehdokasasettelussa. Mikäli puolueen äänestämisen mallia harkitaan otettavaksi käyttöön, on todella tärkeää tehdä huolellinen parlamentaarinen valmistelu ja asiantuntijoiden sekä kansalaisyhteiskunnan laaja kuuleminen, jotta voidaan vahvistaa suomalaista demokratiaa sekä sukupuolten tasa-arvoa.

Periaatepäätöksen luonnoksessa nostetaan esiin toimenpiteenä vaalipäivän äänestysmahdollisuuksien joustavuuteen ja äänestyspaikkojen määrään sekä sijoitteluun. NYTKIS pitää tärkeänä, että vaalipäivän äänestysmahdollisuuksissa kuntia myös veloitetaan huolehtimaan siitä, että vaalilautakunnilla on käytössään riittävästi tarvikkeistoa esteettömän äänestysmahdollisuuden (esim. vaalikopin) järjestämisessä jokaisella äänestyspaikalla, jolla on vaikutuksia mm. vammaisten naisten äänestämismahdollisuuksiin.

Linjaus 2: Suomessa on käytössä monipuoliset osallistumismahdollisuudet ja yhä useampi käyttää poliittisia- ja kansalaisoikeuksiaan

Toimenpide-ehdotusten teemat edustuksellisen demokratian toimivuuden parantamiseksi

- ***Yhdenvertaisen osallistumisen edistämien ja kytkeminen vahvemmin osaksi päätöksentekoa ja valmistelua.***
- ***Osallisuusjärjestelmien kehittäminen sekä arviointi kunnissa ja hyvinvointialueilla.***
- ***Aloite-instrumenttien tarkastelu sekä erilaisten osallistumis- ja vaikuttamismenetelmien laajamittainen hyödyntäminen. Digitaalisen osallistumisen ja verkkodemokratiapalvelujen kehittäminen.***
- ***Osallistumistoimien arviointi ja mittaaminen sekä yhdenvertaisen osallistumisen kehittäminen.***

NYTKIS pitää ehdotettuja toimenpiteitä kannatettavina.

Linjaus 3: Demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatus sekä jatkuva oppiminen tukevat osallistumisoikeuksien toteutumista

Toimenpide-ehdotusten teemat demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatuksen tukemiseksi

- *Nuorten koulutuspolkujen eriytymiseen puuttuminen varhaisessa vaiheessa. Osallistumista tukevan tietopohjan ja valmiuksien varmistaminen.*
- *Ajantasaisten koulutus- ja oppimateriaalien saatavuuden parantaminen (demokratia- ja ihmisoikeuskysymyksistä). Valtakunnallisen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen osaamiskeskuksen perustamisen selvittäminen sekä ajankohtaisten pilottihankkeiden tulosten valtakunnallinen jalkauttaminen.*
- *Opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen pitkäjänteinen kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeusasioissa.*
- *Kansalaistaitojen sekä avoimen keskustelun vahvistaminen disinformaation tunnistamiseksi ja torjumiseksi (ml. digitaalinen- ja mediakasvatus).*
- *Yleisten kirjastojen ja museoiden verkoston roolin vahvistaminen yhteiskunnallisen osallistumisen ja medialukutaidon vahvistamisessa.*
- *Demokratiaa, ihmisoikeuksia ja medialukutaitoa koskevan osaamisen vahvistaminen ja painoarvon lisääminen kotoutumiskoulutuksessa sekä monikielisessä yhteiskuntaorientaatiossa.*
- *Riittävien resurssien turvaaminen kansalaisyhteiskunnan toimijoille demokratiaa, ihmisoikeuksia ja medialukutaitoa koskevan koulutuksen tarjoamiseen.*

On tärkeää, että ihmisoikeuskasvatuksessa varmistetaan tyttöjen saavan tarvittavan tietotaidon omista oikeuksistaan. Lasten ja nuorten internetissä kohtaaman vihapuheen kasvaminen ja sen vaikutukset tulevaisuuteen korostavat medialukutaidon opettamisen merkitystä.

NYTKIS pitää tärkeänä, että kotoutumiskoulutuksessa sekä monikielisessä yhteiskuntaorientaatiota järjestettäessä varmistetaan myös nais erityinen osaaminen, sillä juuri naisten kotoutumisprosessiin saattaa usein myös liittyä haasteita, joita järjestelmä ei riittäväällä tavalla tunnista.

Linjaus 4: Avoin, läpinäkyvä ja vuorovaikutteinen hallinto vahvistaa luottamusta. Päätöksenteko on tietoperusteista

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla hallinnon avoimuutta ja läpinäkyvyyttä voidaan edistää

- *Julkisen hallinnon viestinnän kehittäminen yhteiskunnan toimintaan liittyvissä asioissa.*
- *Julkisuuslain uudistuksen loppuunsaattaminen. Avoimuusrekisterin saattaminen voimaan, seuranta sekä kehittämistarpeiden arviointi.*

- ***Lainsäädäntöprosessin avoimuuden ja osallistavuuden parantaminen sekä virkamiesten osaamisen kehittäminen.***

Demokratian edellytyksenä on vahva ja vapaa kansalaisyhteiskunta. Haluamme korostaa, että kaikissa lain säätämisen prosessin eri vaiheissa sekä erityisesti toimeenpanossa täytyy kiinnittää huomiota järjestöjen, myös pienten yhdistysten mahdollisuuteen tehdä vaikuttamistyötä. NYTKIS on jo aiemmin lausunnossaan kannattanut avoimuusrekisterin perustamista.

NYTKIS katsoo, että on demokratian toteutumisen ja laadukkaan lainvalmistelun kannalta tärkeää kehittää järjestöjen osallistumismahdollisuuksia jo lainvalmistelun valmisteluvaiheessa mahdollisimman varhain. Varhaisen vaiheen osallistaminen ja riittävän reagointiajan mahdollistaminen ovat avaimia laajaan avoimeen vuoropuheluun ja osallisuuden vahvistamiseen.

Linjaus 5: Yhteiskunnallinen keskustelukulttuuri on rakentava, moniarvoinen ja syrjimätön sekä mahdollistaa eri väestöryhmien osallistumisen

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla keskustelukulttuuria voidaan parantaa

- ***(Puolueiden välisen) dialogin ja yhteistyön tunnistaminen keskeiseksi elementiksi rakentavassa yhteiskunnallisessa keskustelukulttuurissa.***
- ***Hyvien väestösuhteiden edistäminen dialogin keinoin.***
- ***Oikeiden osallistuminstrumenttien valinta osallistumisen eriytymisen vähentämiseksi.***
- ***Viranomaistoimien jatkaminen ja osaamisen kehittäminen vihapuheeseen ja häirintään puuttumiseksi.***
- ***Vihapuheen ehkäisy sekä tietoisuuden lisääminen vihapuheen ja häirinnän kohtaamisesta sekä sananvapauden rajoista.***

Naisjärjestöt Yhteistyössä NYTKIS ry on vuonna 2020 käynnistänyt #vaalivilmanvihaa -kampanjan, joka on tuonut esiin juuri poliittisesti aktiivisten naisten ja vähemmistöjen kohtaaman sukupuolistuneen vihapuheen. Sen on todettu rajoittavan demokratian toteutumista monin eri tavoin. Erityisesti sukupuolittunut ja rodullistettuihin naisiin kohdistuva vihapuhe voi vaikuttaa naisten ja vähemmistöjen halukkuuteen asettua ehdolle vaaleissa. Kyselytutkimukset ovat osoittaneet, että kunnallisessa päätöksenteossa mukana olevat naiset kokevat vihapuhetta huomattavasti miehiä enemmän ja usein heidän kohtamansa vihapuhe liittyy nimenomaan heidän sukupuoleensa. Poliittisiin toimijoihin kohdistuvan vihapuheen on todettu lisääntyvän erityisesti vaalien alla.

Päättäjien tulee voida esittää kantansa ja käydä vuoropuhelua kansalaisten kanssa. Vihapuhe on johtanut siihen, ettei moni enää osallistu keskusteluun. Näin uhkana on, että yhteiskunnalliselle

keskustelulle tärkeitä näkökulmia menetetään – siksi haluamme korostaa avoimen ja rakentavan keskustelun tärkeyttä.

NYTKIS pitää tärkeänä, että luonnoksessa nostetaan esiin puoluerajat ylittävä yhteistyö yhtenä toimenpiteenä, jolla keskustelukulttuuria voidaan parantaa, sillä voidaan katsoa olevan erityistä vaikutusta juuri naisiin ja vähemmistöihin. Tämä on ainutlaatuista myös kansainvälisesti vertailtuna.

Ehdotettujen toimenpiteiden lisäksi on tärkeää huomioida kansallisen lainsäädännön riittävyys vihapuheen torjuntaan ja sen tunnistamiseen, sosiaalisen median alustojen vastuun lisääminen, medialukutaidon kehittämisen sekä kuntien tasa-arvo ja yhdenvertaisuustyön kehittämisen luottamushenkilöorganisaatiossa, kuten mm. Espoossa on laadittu puuttumisohjeet, mikäli luottamushenkilö kohtaa toimessaan häirintää.

Linjaus 6: Aktiivinen ja elinvoimainen kansalaisyhteiskunta on keskeinen osa toimivaa demokratiaa
Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla voidaan tukea kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä ja osallistumista

- ***Autonomisen ja elinvoimaisen kansalaisyhteiskunnan merkityksen tunnistaminen sekä kumppanuuteen perustuvan sektorien välisen yhteistyön edistäminen.***
- ***Kansalaisyhteiskuntaan liittyvien muutosten ja niiden vaikutusten pitkäjänteinen arviointi ja seuranta.***
- ***Kansalaistoiminnan rahoitus- ja varainhankintatietoisuuden ja osaamisen tukeminen sekä varainhankintainnovaatioiden kehittäminen.***
- ***Nuorten vapaaehtoistoiminnan tukeminen koulujen ja oppilaitosten avulla.***
- ***Kansalaisyhteiskuntatutkimuksen edistäminen ja tutkimustiedon parempi hyödyntäminen. Virkahenkilöiden kansalaisyhteiskuntaosaamisen ja –tietämyksen vahvistaminen.***
- ***Kulttuurilaitosten roolin ja toiminnan vahvistaminen kotouttamisessa ja sosiaalisessa yhteenkuuluvuudessa sekä kulttuurin nostaminen kestävän kaupunkikehityksen keskiöön.***

Suomalaisessa demokratiassa kansalaisyhteiskunnalla on keskeinen ja aktiivinen rooli. Demokratianäkökulmasta puoluerajat ylittävää yhteistyötä ja dialogia edistävien järjestöjen toimintaedellytyksien turvaaminen riittävällä tasolla on keskeistä. Poliittisten naisjärjestöjen rahoitus osana puolerahoitusta vahvistaa naisten poliittisen osallistumisen mahdollisuuksia.

Kansalaisyhteiskunnan autonomian turvaamisessa keskeisessä roolissa on rahoitus. Naisjärjestöjen rahoituksesta huomattava osa on viime vuosina tullut budjettikehyksen ulkopuolelta eduskunnan myöntämänä, mikä ei takaa toiminnan jatkuvuutta. STEA-rahoitusmallin uudistuessa on varmistettava, että järjestöille, mukaan lukien nais erityistä, väkivalta- ja tasa-arvotyötä tekeville järjestöille, turvataan ennustettava, vakaa ja riittävä rahoitus.

Linjaus 7: Suomi tukee demokratiakehitystä kansainvälisesti

Toimenpide-ehtotusten teemat, joilla voidaan tukea kansainvälistä demokratiakehitystä

- *Toimijoiden yhteydenpidon lisääminen kansallisella tasolla ja Suomen kansainvälisen demokratiatyön kehittäminen kokonaisuutena. Suomalaisen demokratia-, ihmisoikeus- ja oikeusvaltioalan asiantuntemuksen hyödyntäminen kansainvälisessä yhteistyössä.*
- *Politiikassa aliedustettujen ryhmien poliittisen osallistumisen vahvistaminen tukemalla kansainvälisesti puolueita ja parlamentteja. Erilaisten tapojen kehittäminen tukemaan eri toimijoiden osallistumisoikeuksien toteutumista sekä mediavapautta.*
- *Valtioneuvoston tutkimustoiminnan kehittäminen sekä seuranta kansainvälisen demokratiatyön vaikuttavuudesta ja kehittämistarpeista.*
- *Suomen aktiivinen toiminta Euroopan Unionin Team Europe Democracy–aloitteessa ja hallitusten välisissä demokratiajärjestöissä. Suomen tuki Kansainväliselle demokratia- ja vaaliapuinstituutille (International Institute for Democracy and Electoral Assistance, International IDEA).*

NYTKIS kiittää Suomea siitä, että se painottaa demokratiatoiminnassaan mm. sukupuolten tasa-arvoa sekä kaikenlaisten naisten osallistumismahdollisuuksia. Kansainvälisesti erityisesti poliittisesti aktiivisia naisia yhdistää kasvanut vihapuhe ja häirintä sekä teknologismittainen väkivalta, jonka NYTKIS toivoo huomioitavan osana kansainvälistä demokratiakehityksen tukemista koskevia toimenpiteitä esimerkiksi osana Generation Equality Teknologia-koalition toimintaa.

Naisjärjestöt Yhteistyössä NYTKIS ry nostaa esiin kansainvälisessä demokratiatuessa myös Suomen pitkät perinteet laajassa puoluerajat ylittävässä naisten välisessä yhteistyössä, joka herättää merkittävää kansainvälistä kiinnostusta ympäri maailman. NYTKIS toiminnallaan tukee ja täydentää Suomen työtä kansainvälisessä demokratiakehityksessä aktiivisesti.

Kakkola Silla
Naisjärjestöt Yhteistyössä NYTKIS ry